

Katarina Marošević⁵⁶

EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKI RAZVOJ: OSVRT NA INSTITUCIONALNI OKVIR

Pregledni rad
<https://doi.org/10.59014/WABS7999>

Sažetak

Suvremeni trendovi određeni su brojnim nejednakostima, i to neovisno o razini razvijenosti nacionalnog gospodarstva. Ekonomski teoretičari, ali i teoretičari brojnih drugih znanosti, među ostalim, navode neoliberalne politike i globalizaciju jednim od uzroka nejednakosti. No, liberalizam se obično veže i uz više ekonomske slobode, a posljedično upućuju na razvijenija gospodarstva. S druge strane, niže razine ekonomskih sloboda upućuju na problem manje ekonomske razvijenosti, a popratno i društva koja „pate“ od brojnih neravnoteža. Pitanje djelovanja ekonomskih sloboda u zemljama srednje i istočne Europe vezan je uglavnom uz problematiku prihvatljivog institucionalnog djelovanja. Dakle, institucionalna (ne)razvijenost u zemljama srednje i istočne Europe nerijetko se pojavljuje kao mogući uzrok, ali i posljedica nerazvijenosti gospodarstava.

Stoga je cilj ovoga rada analizirati, rangirati i usporediti nejednakosti u izabranim zemljama EU27 prema grupi vladavine prava kao jedne od četiri grupe pokazatelja ekonomskih sloboda izraženog indeksom ekonomskih sloboda, imajući u vidu kako vladavina prava utječe na djelovanje institucija i institucionalnog okvira. Ujedno se daje uvid u odstupanja zemalja srednje i istočne Europe u pokazateljima kategorije vladavine prava i pokazatelja integriteta vlade u odnosu na razvijene zemlje sjeverne i zapadne Europe.

Cljučne riječi: ekonomske razlike, ekonomske slobode, EU27, Hrvatska, institucije, nejednakosti

⁵⁶ Pravni fakultet Osijek Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, kmarosev@pravos.hr

Uvod

Svi dijelovi svijeta, u većoj ili manjoj mjeri, dotaknuti su globalizacijskim efektima. Brojne su pozitivne, ali i negativne strane navedenog procesa. Stvaranje nejednakosti, ili još gore od stvaranja, povećanje nejednakosti učestalo se izdvaja, kako u stručnoj literaturi i medijskom prostoru, tako i u akademskim krugovima kao jedan od gorućih problema. Brojni su autori (Cohen, Piketty i Saint-Paul, 2002; Brundenius, 2017; Samvel, Lazaryan i Chernotalova, 2017; Chancel, Hough i Voituriez, 2018) koji ističu problem nejednakosti i potreba rješavanja istoga. Vjerodostojan primjer povećanja razlika tj. nejednakosti pruža i uvid u Globalne ciljeve za održivi razvoj Rezolucije UN-a za razdoblje do 2030. godine, predstavljenih 2015. godine, nakon *Milenijskih ciljeva razvoja* iz 2008. godine. Naime, u Globalnim ciljevima za održivi razvoj navodi se: *„Povećala se razlika u dostupnosti zdravstvenih usluga i obrazovanja između bogatih i siromašnih. Ruralne sredine su i dalje zakinute za osnovne komunalne usluge i pitku vodu u odnosu na urbane sredine. Napredak, razvoj i profit i dalje degradiraju okoliš i bitno utječu na klimatske promjene, zbog čega najviše pate siromašni. A zbog ratova i njihovih razornih posljedica milijuni ljudi su prisiljeni na izbjeglištvo i migraciju.“*

Potrebno je naglasiti, a kako se ističe i u službenim dokumentima Europske komisije (2017), da se pitanje nejednakosti obično veže uz dvije ključne dimenzije problema nejednakosti u Europskoj uniji, osim dohodovne nejednakosti, i one za nejednake mogućnosti. Naime, Šućur (2021) ističe teškoće u izgradnji društva bez ekonomskih nejednakosti, no iznimno je, s druge strane, teško istaknuti prihvatljivu razinu ekonomskih nejednakosti. Zanimljiva je činjenica negativnih efekata dohodovnih nejednakosti na ekonomski rast koju navodi Šućur (2021, 134; prema Dabla-Norris et al., 2015): „...kada se poveća udio dohotka gornjih 20 % stanovništva za 1 %, ekonomski rast se smanji za 0,08 %, a kada se poveća udio dohotka donjih 20 % stanovništva za 1 %, ekonomski se rast poveća za 0,38 %. Stoga se žele stvoriti adekvatni preduvjeti za ekonomski rast, koje se osiguravaju ekonomskim slobodama i adekvatnim djelovanje institucija, koje kao dio ekonomskih sloboda mogu biti poticajni mehanizam ekonomskog rasta, a kako je to prikazano i u određenim radovima u kojima je isto potkrijepljeno i empirijski, npr. Ayal i Karras (1998). Sa stajalištem kako veća ekonomska sloboda potiče gospodarski rast slažu se i De Haan i Sturm

(2000). Ekonomske slobode se prema Miller i Kim (2011, 20) definiraju kroz mogućnost da su „...*pojedinci u ekonomski slobodnom društvu slobodni te imaju pravo na rad, proizvodnju, potrošnju i investiranje na način koji odabiru prema pravilu zakona, pri čemu je njihova sloboda istovremeno i zaštićena i poštovana od strane države*“, a kako navode Baletić i Budak (2007, 806; prema Schweickert i et al., 2007) indikatori ekonomske slobode mogu poslužiti u praćenju razvijenosti institucionalnog okvira – zajedno i među drugim pokazateljima institucionalnog razvitka – indikatorima kvalitete javnog upravljanja Svjetske banke, indeks percepcije korupcije Transparency International, indikatorima liberalizacije i napretka zemlje u tranziciji vidljive od strane Europske banke za obnovu i razvoj.

Osim istaknute definicije ekonomskih sloboda, svakako u obzir treba uzeti i sve segmente važne prilikom jedne od dvojake mogućnosti mjerenja ekonomskih sloboda – prema zakladi Heritage Foundation ili prema indeksu ekonomskih sloboda Gwartneya i Lawsons kojega objavljuje kanadski The Fraser Institute. Baletić i Budak (2007) ističu razlikovanje indeksa ekonomskih sloboda zaklade Heritage Foundation u odnosu na Gwartney i Lawson kanadskog The Fraser Institute-a. Naime, indeks ekonomskih sloboda prema Heritage Foundationu prvotno je bio definiran s deset pokazatelja ekonomskih sloboda, a danas, kroz dvanaest pokazatelja ekonomskih sloboda grupiranih u četiri područja. Indeks ekonomskih sloboda u svijetu prema Gwartneyu i Lawsonu definiran je kroz niz komponenti iz pet područja ekonomskih sloboda s ukupno više od 40, većinom makroekonomskih pokazatelja. U nastavku se detaljnije prikazuju pojedina područja ekonomskih sloboda prema zakladi Heritage Foundation. Prema službenom izvoru stranice zaklade Heritage Foundation (2022) dvanaest istaknutih pokazatelja grupirano je u četiri područja, od kojih se svaki pokazatelj i svako područje ocjenjuje na skali od 0 do 100:

1. Vladavinu prava (vlasnička prava, sudska učinkovitost i integritet vlade);
2. Veličinu države (državna potrošnja, porezna opterećenja, fiskalna sloboda);
3. Regulativnu učinkovitost (sloboda poslovanja, radna sloboda, monetarna sloboda);
4. Otvorenost tržišta (sloboda trgovine, sloboda ulaganja, financijska sloboda).

Već iz navedene kategorizacije je evidentna povezanost pojedinih područja ekonomskih sloboda i institucionalnog okvira. Naime, kako ističe North (2003, 147), uloga institucija u društvima iznimno je važna jer predstavlja ju osnovnu odrednicu dugoročne uspješnosti ekonomija. Nadalje, Dal Bo i Finan (2020) ističu ekonomsku prirodu nekih institucija te kako uključuju definirana društvena ograničenja. U velikoj mjeri su određene pravnim režimima, obzirom da utječu na odvijanje ekonomskih aktivnosti, način na koji se aktivnosti odvijaju te tko ih može poduzeti – ujedno određuju individualnu i poslovnu osobnost, sposobnost držanja i raspolaganja imovinom te sklapanja ugovora.

Osim toga, kako se navodi u istraživanju Buterin, Olgić Draženović i Jakovac (2018) kvaliteta institucija ima značajnu ulogu u ekonomskom rastu u suvremenim gospodarstvima te svako poticanje institucijske promjene dovodi do pozitivnih procesa ekonomskog rasta. Stoga je iznimno važno voditi računa o institucionalnom okviru nacionalnih gospodarstava, ali i drugim važnim elementima ekonomskih sloboda određenoga nacionalnog gospodarstva. Prema tomu, cilj ovoga rada jest analizirati i komparirati nejednakosti u izabranim zemljama EU27 prema pokazateljima vlasničkih prava, sudske učinkovitosti i integriteta vlade kao i agregiranog pokazatelja vladavine prava jer navedeni pokazatelji uvelike otkrivaju način djelovanja institucija i institucionalnog okvira. Ujedno će se provesti rangiranje zemalja EU27 prema agregiranom pokazatelju indeksa vladavine prava te utvrditi eventualno odstupanje zemalja srednje i istočne Europe u odnosu na razvijenije članice Europske unije. Od iznimne je koristi, nadalje, utvrditi postoji li značajnije odstupanje u istim ili sličnim kategorijama ekonomskih sloboda zemalja srednje i istočne Europe u odnosu na razvijenije zemlje zapadne i sjeverne Europe.

Ekonomske slobode i ekonomski razvoj u zemljama srednje i istočne Europe: teorijska perspektiva

Pitanje nejednakosti koje je prisutno u svim zemljama neovisno o stupnju njihove razvijenosti – i na regionalnoj, i na nacionalnoj i na međunarodnoj razini – ipak vrlo često propituje nejednakosti u svojim uzrocima i posljedicama u podjelama većih geografskih cjelina u kojima se u europskom prostoru govori o zemljama ekonomski uspješnije sjeverne i zapadne Europe

i manje ekonomski uspješne srednje i istočne Europe. Pitanje ostvarenog stupnja ekonomskih sloboda i njegova poveznica sa stupnjem ekonomskog razvoja samo je jedno od učestalih tematika. Naime, obzirom na složenost izračuna parametra ekonomskih sloboda, a koje u sebi sadržava i pitanja institucionalnog djelovanja – i u pitanjima fiskalne suverenosti i slobode, kao i u monetarnim pitanjima te pitanjima vlasničkih i inih prava – od iznimne je koristi i značaja propitati najprije teorijsku perspektivu, a zatim i jednako važan analitički dio pitanja ekonomskih sloboda. Kako je u ranijem poglavlju rada istaknuto, pravni režimi uvelike utječu na način odvijanja ekonomskih aktivnosti kao i tko ih poduzima, stoga je jasno da time uvelike utječe i na institucionalni karakter aktivnosti.

Problematične tranzicijske posljedice posebice su na europskom području vidljive u zemljama srednje i istočne Europe. Izražene regionalne razlike i nejednakosti unutar i između zemalja srednje i istočne Europe, ali i u odnosu na prosjek zemalja Europske unije, pojašnjava Marošević (2021). Kao odgovor na postojanje nejednakosti učestalo se ističe (ne)djelovanje institucija, pri čemu Torvik (2020, 104) navodi opasku kako se institucije učestalo mijenjaju kako najviše odgovara političkoj sceni, a ne u skladu s društvenim zahtjevima i potrebama društva. Kao najčešća posljedica javlja se gubitak povjerenja u institucije, o čijoj važnosti govore Jurlina Alibegović i Marošević (2020). Nadalje, Rozmahel, Kouba, Grochova i Najman (2013) ističu iznimnu heterogenost zemalja Europske unije u pojedinim indikatorima kojima se definira stupanj ostvarenog razvoja. Ipak, nekoliko je ključnih razlikovnih čimbenika između uspješnih i manje uspješnih zemalja srednje i istočne Europe prisutnih u vremenu proširenja Europske unije – politička stabilnost, kvaliteta institucionalnog okvira, zrelost i kompatibilnost neformalnih institucija te početni ekonomski stupanj ključnih determinanti važnih za uspjeh tranzicije i integracijski proces u zemljama srednje i istočne Europe. Zanimljivo je kako se homogenost zemalja srednje i istočne Europe u odnosu na preostale zemlje Europske unije pojavljuje samo u slučajevima pokazatelja stupnja razvijenosti institucija, pri čemu su navedene zemlje uslijed razloga niže razine kvalitete institucija uglavnom upravo one koje ostaju na nižem stupnju razvoja. Slukhai i Borshchenko (2019) analizirajući utjecaj različitih čimbenika na ostvarenje društvenog blagostanja post-socijalističkih zemalja srednje i istočne Europe uz pozitivan utjecaj stupnja ekonomskih sloboda izdvajaju i sljedeće: intenziviranje ekonomskih reformi, poticanje razvoja ljudskog kapitala te

razina proizvodnje određenoga nacionalnoga gospodarstva. Peev i Mueller (2012), s druge strane, analiziraju međusobnu povezanost demokracije, ekonomskih sloboda i ekonomskog rasta za razdoblje 1990.-2007., ističući kako se veće ekonomske slobode povezuju s institucijama zastupljenog snažnog stupnja demokracije. Osim toga navodi slobodu trgovanja, monetarnu slobodu i slobodu od korupcije za najvažnije pokazatelje ekonomskog rasta u tranzicijskim zemljama u razdoblju 1994.-2007. godine.

Dabrowski (2020) dajući osvrt na stupanj kvalitete ekonomskih i političkih institucija i politika u zemljama srednje i istočne Europe, ali i drugih zemalja, primjerice Kine i zemalja nekadašnjeg sovjetskog bloka, ističe zapažene razlike, između ostaloga i u kvaliteti ekonomskih i političkih institucija – iako se vremenski promatrano, završetkom tranzicijskog prijelaza uglavnom smatraju rane dvije tisućite. S obzirom na izražene razlike, neminovno je u primjeni i različit sustav ili model željenog i implementiranog kapitalističkog sustava. Stoga Próchniak i Suska (2021), analizirajući institucionalni segment kompariran u zemljama srednje i istočne Europe u odnosu na zemlje zapadne Europe te stav o prevladavajućem najboljem modelu kapitalizma u odnosu na postojeća četiri modela – kontinentalni, mediteranski, skandinavski te anglo-saksonski, ističu najveću sličnost kapitalističkog modela zemalja srednje i istočne Europe s mediteranskim modelom kapitalizma. Uzelac, Davidovic i Mijatovic (2020) istražujući provedbu institucionalne tranzicije, ističu pitanje korupcije, demokracije, ljudskih prava među mnogim drugim područjima koje je potrebno poboljšati u zemljama srednje i istočne Europe, ali i stav kako su određena područja i unapređivala uz potrebu dodatnog usavršavanja i poboljšanja.

Analiza nejednakosti prema pokazatelju ekonomskih sloboda

Ekonomske slobode daju mogućnost pojedincima da mogu raditi, proizvoditi, koristiti i investirati na način kako sami žele. *Heritage Foundation* mjeri ekonomske slobode temeljene na 12 kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja grupiranih u četiri kategorije ekonomskih sloboda: vladavinu prava, veličinu države, regulativnu učinkovitost i otvorenost tržišta, pri čemu se svaki od navedenih pokazatelja ocjenjuje na skali od 0 do 100, dok se ukupan rezultat zemlje izvodi uprosječivanjem navedenih dvanaest

ekonomskih sloboda uz dodjeljivanje svakom adekvatnog pondera. Indeks ekonomskih sloboda 2022 temelji se na podacima za razdoblje druge polovice 2020. godine te prvu polovicu 2021. godine (Heritage Foundation). Temeljem ostvarenog indeksa ekonomskih sloboda zemlja se kategorizira u jednu od ukupno pet kategorija ekonomskih sloboda (Heritage Foundation):

1. Slobodna (100-80)
2. Uglavnom slobodna (79,9-70)
3. Umjereno slobodna (69,9-60)
4. Uglavnom neslobodna (59,9-50)
5. Represivna (49,9-0).

S obzirom na iznimne razlike koje postoje u razvijenosti nacionalnih gospodarstava Europe i Europske unije, kao i međusobne povezanosti stupnja razvoja s ostvarenim stupnjem ekonomskih sloboda, tablicom 1 dostavljaju se rangirani podatci o rezultatima indeksa ekonomskih sloboda 2022 zemalja članica Europske unije, ali i dodatnih dvaju zemalja – Ukrajine i Rusije, obzirom na trenutačna ratna stanja u navedenim zemljama. Nadalje, ista tablica daje uvid i u ostvarene rezultate grupe vladavine prava – *vlasnička prava, sudske učinkovitosti i integriteta vlade*⁵⁷ – s obzirom na to da uvelike definiraju način (ne)djelovanja institucionalnog okvira (Tablica 1).

57 Prema Leksikografskom zavodu Miroslava Krlež: „integritet (latinski integritas: netaknutost, nepovrijeđenost, ispravnost, punoća).

1. Cjelovitost, potpunost, sveukupnost; stanje u kojem neka cjelina (tvarna, pravna, psihička) ima sve svoje dijelove, tj. nije funkcionalno oštećena (npr. teritorijalni, biološki, mentalni integritet).

2. Moralna neporočnost, čestitost, ispravnost, poštenje.“

U kontekstu pokazatelja integriteta vlade, podrazumijeva se ispravno i moralno postupanje u postupcima i djelovanju vlade.

Tablica 1. Rang indeksa ekonomskih sloboda 2022 te pokazatelja vlasničkih prava, sudske učinkovitosti i integriteta vlade

Zemlja	Svjetski rang	IES* 2022	Vlasnička prava	Sudska učinkovitost	Integritet vlade
Irska	3	82,0	92,6	93,0	80,7
Luksemburg	5	80,6	97,4	96,4	89,5
Estonija	7	80,0	91,5	92,3	83,9
Nizozemska	8	79,5	96,2	96,9	92,3
Finska	9	78,3	100,0	97,8	96,4
Danska	10	78,0	98,6	89,6	99,5
Švedska	11	77,9	97,3	97,1	95,7
Norveška	14	76,9	99,6	97,3	96,0
Njemačka	16	76,1	95,7	95,3	89,4
Litva	17	75,8	88,6	74,6	66,6
Latvija	18	74,8	88,5	75,1	61,1
Češka	21	74,4	88,8	81,8	59,6
Austrija	22	73,8	98,4	94,6	82,9
Malta	27	71,5	87,8	89,9	55,8
Bugarska	29	71,0	77,3	61,1	45,6
Portugal	31	70,8	89,9	92,1	67,8
Slovenija	32	70,5	89,7	91,6	66,7
Slovačka	36	69,7	83,2	71,9	53,7
Belgija	37	69,6	92,5	91,2	83,6
Poljska	39	68,7	72,3	54,7	60,6
Španjolska	41	68,2	87,7	74,3	67,2
Hrvatska	45	67,6	81,1	69,9	50,0
Rumunjska	47	67,1	81,0	64,8	45,4
Mađarska	48	66,9	75,8	62,2	44,4
Francuska	52	65,9	93,8	85,5	75,9
Italija	57	65,4	81,7	78,6	57,3
Grčka	77	61,5	76,0	69,9	52,3

Zemlje ne-članice EU					
Rusija	113	56,1	36,8	34,7	29,7
Ukrajina	130	54,1	39,7	31,4	33,8

Legenda: IES 2022 – Indeks ekonomskih sloboda 2022

Izvor: Izrada autora prema Economic Data and Statistics on World Economy and Economic Freedom (heritage.org), 18.3.2022.

Iako se većina ekonomski razvijenijih zemalja nalazi i na samom vrhu indeksa ekonomskih sloboda 2022 (npr. Nizozemska, Luksemburg, Finska, Danska,...), postoje i određene zemlje koje iako se smatraju najrazvijenijima unutar EU27, prema indeksu ekonomskih sloboda 2022 ostvarile su visoki rang (npr. Irska, Estonija, Litva, Latvija). Iznimno je pohvalan ostvareni visoki rang za izdvojene tri baltičke zemlje, obzirom kako su relativno kasnije u odnosu na komparirane zemlje preuzele trenutačni model gospodarskog sustava (Estonija-7.; Litva-17; Latvija-18. mjesto). Drugačiji je rang, znatno lošiji u odnosu na očekivani rang kompariranih zemalja EU27 i za određene već tradicionalne „stare“ zemlje članice Europske unije (npr. Francuska, Italija, Grčka). Naime, navedene zemlje se nalaze na samom dnu zemalja članica EU27 prema indeksu ekonomskih sloboda 2022, što bi se moglo dovesti u vezu i s institucionalnim segmentom kojega ističu Próchniak i Suska (2021), navodeći sličnost mediteranskog modela kapitalizma i kapitalističkog modela zemalja srednje i istočne Europe. Stoga ne čudi da se i Republika Hrvatska, prema ostvarenom rangju indeksa ekonomskih sloboda nalazi također pri dnu ranga, zajedno, s uglavnom mediteranskim zemljama (Španjolska, Italija, Grčka) te sa zemljama s kojima se i inače nalazi u sličnom rangju razvijenosti (npr. Rumunjska), mjerenoj primjerice BDP-om kao najčešće korištenim ekonomskim pokazateljem.

Prosjeck indeksa ekonomskih sloboda 2022 za zemlje EU27 iznosi 72,7 što upućuje na činjenicu kako je više od polovice (čak 14 zemalja članica EU27) ispod prosjeka ostvarenog ranga indeksa ekonomskih sloboda 2022 (Malta, Bugarska, Portugal, Slovenija, Slovačka, Belgija, Poljska, Španjolska, Hrvatska, Rumunjska, Mađarska, Francuska, Italija, Grčka). Nadalje, među pojedinim indikatorima vladavine prava najviše i najmanje vrijednosti ostvarene su kako slijedi:

1. vlasnička prava: najviša razina vlasničkih prava zabilježena je u Finskoj, dok su najmanje vrijednosti vlasničkih prava zabilježene u Poljskoj;
2. sudska učinkovitost: najviša razina sudske učinkovitosti zabilježena je u Finskoj, dok je najmanja razina sudske učinkovitosti zabilježena u Poljskoj;
3. integritet Vlade: najviša razina integriteta vlade zabilježena je u Danskoj, dok je najmanja razina integriteta vlade zabilježena u Mađarskoj.

Nadalje, važno je istaknuti kako zemlje EU27 među istaknutim pokazateljima vladavine prava – vlasničkih prava, sudske učinkovitosti i integriteta vlade – uglavnom najniži indeks ostvaruju prema pokazatelju integriteta vlade. Iznimke su samo dvije zemlje od promatranih zemalja EU27 – Danska, kod koje je indeks za navedenu kategoriju nešto viši te Poljska, kod koje se indeks integriteta vlade nalazi između indeksa vlasničkih prava i sudske učinkovitosti. Nadalje, obzirom na vrednovanje tj. bodovni prag indeksa ekonomskih sloboda, kao i svih pojedinačnih indeksa koji se u računicu indeksa ekonomskih sloboda uzimaju u obzir, potrebno je naglasiti kako se prema indeksu integriteta vlade kao jednog od ukupno 12 pokazatelja indeksa ekonomskih sloboda, čak devet zemalja EU27 nalazi ispod indeksa od 60,0, a koji se s obzirom na navedenu vrijednost može okarakterizirati kao represivni i uglavnom neslobodni integritet vlade: Mađarska-44,4; Bugarska-45,6; Rumunjska-45,4; Hrvatska-50,0; Grčka-52,3; Slovačka-53,7; Malta-55,8; Italija-57,3; Češka-59,6. Evidentan je prevelik broj zemalja ocijenjenih nedopustivo loše prema pokazatelju integriteta vlade.

Kada je riječ o izabranim zemljama ne-članicama EU27, evidentni su i rezultati vlasničkih prava, sudske učinkovitosti i integriteta vlade za Rusiju i Ukrajinu, obzirom na ratna događanja u izabranim zemljama, prema kojima su evidentni iznimno poražavajući ostvareni indeksi prema sva tri pokazatelja koji čine vladavinu prava te su ocijenjeni kao represivna kategorija (Tablica 1). Na globalnoj razini, obje zemlje zauzimaju iznad 100. mjesta indeksa ekonomskih sloboda. Konkretno, Rusija se nalazi na 113. mjestu, dok je Ukrajina čak na 130. mjestu globalne liste prema indeksu ekonomskih sloboda.

Tablica 2. Rang zemalja Europske unije prema grupi vladavine prava

Rang zemalja prema grupi vladavine prava	Rang grupe indeksa vladavine prava
Finska	98,1
Norveška	97,6
Švedska	96,7
Danska	95,9
Nizozemska	95,1
Luksemburg	94,4
Njemačka	93,5
Austrija	92,0
Estonija	89,2
Belgija	89,1
Irska	88,8
Francuska	85,1
Portugal	83,3
Slovenija	82,7
Malta	77,8
Češka	76,7
Litva	76,6
Španjolska	76,4
Latvija	74,9
Italija	72,5
Slovačka	69,6
Hrvatska	67,0
Grčka	66,1
Rumunjska	63,7
Poljska	62,5
Bugarska	61,3
Mađarska	60,8

Izvor: Izrada autora prema Economic Data and Statistics on World Economy and Economic Freedom (heritage.org), 18.3.2022.

Rang evidentan u tablici 1 definiran je prema 12 pokazatelja ekonomskih sloboda, dok se u nastavku detaljnije izučava samo grupa vladavine prava. Kako bi se navedeno moglo provesti, napravljen je izračun prosjeka aritmetičke sredine triju pripadajućih indeksa pokazatelja grupe vladavine prava – vlasničkih prava, sudske učinkovitosti i integriteta vlade za sve zemlje EU27. Temeljem izračuna vidljive su i promjene prema rangu indeksa grupacije vladavine prava (Tablica 2) u odnosu na ukupnu ocjenu indeksa ekonomskih sloboda (Tablica 1).

Tablica 3. Komparacija zemalja EU27: BDP per capita (PPP) i indeks vladavine prava

Rangiranje zemalja EU27 prema BDP per capita (PPP)	BDP per capita (PPP) u američkim dolarima (\$)	Rangiranje zemalja EU27 prema grupaciji vladavine prava	Indeks vladavine prava
Luksemburg	118.001,6	Finska	98,1
Irska	94.391,5	Norveška	97,6
Norveška	65.800,1	Švedska	96,7
Danska	58.932,8	Danska	95,9
Nizozemska	57.534,2	Nizozemska	95,1
Austrija	55.218,4	Luksemburg	94,4
Švedska	54.146,1	Njemačka	93,5
Njemačka	54.075,7	Austrija	92,0
Belgija	51.096,1	Estonija	89,2
Finska	49.853,3	Belgija	89,1

Izvor: Izrada autora prema Economic Data and Statistics on World Economy and Economic Freedom (heritage.org), 18.3.2022.

Naime, zemlje sjeverne Europe (Finska, Norveška, Švedska, Danska) u ekonomskoj teoriji i znanosti prepoznate su kao zemlje visokog životnog standarda i visokog stupnja zadovoljstva kvalitetom i standardom života (vidi u: Martela, Greve, Rothstein i Saari, 2020; Frajman Ivković, 2012) te stoga ne iznenađuje generalno njihov iznimno visok rang indeksa ekonomskih sloboda, posebice ne kada je riječ o rangu grupacije vladavine prava⁵⁸

⁵⁸ O složenosti vladavine prava i odnosu spram ekonomskog rasta vidjeti u: Haggard, S., Tiede,

(Tablica 2). Evidentno je kako stupanj razvijenosti grupe vladavine prava, sastavljen od triju pokazatelja utječe na stupanj razvoja nacionalnog gospodarstva. Stoga se prikazuju rezultati usporedne analize BDP per capita (PPP) izraženih američkim dolarima i ranga vladavine prava (Tablica 3).

Razvidno je komparativnim uvidom kako se na prvih 10 mjesta – iako nešto drugačijim rasporedom nalaze gotovo identične zemlje. Iznimke su samo Estonija i Irska, uz pojašnjenja navedenih odstupanja na primjeru zemalja EU27:

- Iako Estonija ne ostvaruje BDP per capita (PPP) viši od prosjeka EU27 (46.645,2), ima iznimno visok rang vladavine prava – na devetom mjestu u ukupnom poretku EU27 (89,2);
- Irska, koja se prema pokazatelju BDP per capita (PPP) u ukupnom poretku EU27 nalazi na iznimno visokom drugom mjestu prilikom rangiranja EU27, nije u prvih deset mjesta prema rangu vladavine prava, ali je odmah iza – već na 11. mjestu – prema referentnoj grupaciji vladavine prava. Treba ipak napomenuti, kako se rezultat indeksa vladavine prava (88,8) nalazi značajno iznad prosjeka grupe vladavine prava (81).

Zaključak

Nacionalna gospodarstva nisu uvijek u mogućnosti birati razinu svoje otvorenosti spram drugih nacionalnih gospodarstava. Naime, obzirom na liberalističke trendove usvojene u velikom broju zemalja 90-ih godina 20. stoljeća i prelaskom na tržišni model gospodarstva, težnja za rješavanjem nekih od važnih makroekonomskih pitanja, već su unaprijed predodređena za „tržišnu bitku“ liberalizma. Stoga ostvarenje i integritet ekonomskih sloboda dobiva novu ulogu i mjesto. S obzirom na to da ekonomska teorija (a sve češće i praksa) govori u korist potrebe promjena u institucionalnom segmentu i svih prednosti takvoga postupanja u cilju unaprjeđenja ekonomske perspektive, središnje mjesto zauzima vladavina prava kao jedna od četiriju kategorija indeksa ekonomskih sloboda.

L. B. (2011). The rule of law and economic growth: where are we?. *World Development*, 39(5), 673-685. URL: <https://gsdrc.org/document-library/the-rule-of-law-and-economic-growth-where-are-we/> [pristup: 22.3.2022.]

Naime, vladavina prava kategorija je koja sadržava tri pokazatelja – vlasnička prava, sudska učinkovitost i integritet vlade. Indeks vladavine prava najviši je za zemlje sjeverne Europe (Finska, Norveška, Švedska, Danska), a koje slijede zemlje zapadne Europe (Nizozemska, Luksemburg, Njemačka, Austrija). Integritet vlade, kao jedan od pokazatelja vladavine prava, prema dostupnim rezultatima, upućuje na najniže razine rezultata u odnosu na preostala dva pokazatelja grupe integriteta vlade, i to u gotovo svim zemljama promatrane EU27. Integritet vlade, naime, podrazumijeva moralno, čestito, pošteno i funkcionalno postupanje te tako sudjeluje u izgradnji institucionalnog okvira kao i izgradnji povjerenja u institucije.

Pitanje institucionalnog okvira i kvalitete institucija u zemljama srednje i istočne Europe, pitanje je staro koliko i prihvaćeni novi sustav kapitalizma, na snazi jednako dugo koliko i suverenost navedenih zemalja. Ipak, od postojećih modela kapitalizma, kontinentalnog, mediteranskog, skandinavskog te anglo-saksonskog, najbliži model kapitalizma zemalja srednje i istočne Europe, odgovara mediteranskom modelu. Ujedno se ovime odgovara na hipotezu o sličnosti zabilježene razine indeksa ekonomskih sloboda većine zemalja srednje i istočne Europe s nekim mediteranskim zemljama. Iznimaka u poretку indeksa ekonomskih sloboda prema kapitalističkom mediteranskom modelu ima za baltičke zemlje, a što je zabilježeno i s obzirom na svjetski poredak i s obzirom na to da ostvaruju iznimno dobre rezultate indeksa ekonomskih sloboda (čak u rangu prvih 20 mjesta).

Sistematizirajući dosadašnja iznesena teorijska saznanja i izvršenu analizu te komparacijom ostvarenih rezultata grupe vladavine prava s dostupnim podacima ostvarenog BDP per capita (PPP), evidentno je kako se na prvim mjestima prilikom rangiranja oba pokazatelja uglavnom nalaze iste zemlje – zemlje sjeverne i zapadne Europe. Stoga je jednostavno i zaključiti o snažnom utjecaju pokazatelja grupe vladavine prava na ostvareni stupanj ekonomskog razvoja. Iznimke nekoliko zemalja potvrđuju pravilo kako su indekse ekonomskih sloboda, osim spram pokazatelja grupe vladavine prava, gradile i na, i drugim važnim pokazateljima i grupama indeksa ekonomskih sloboda (npr. Irska, Estonija). Stoga institucionalna perspektiva svih zemalja, a posebice zemalja srednje i istočne Europe, treba implementirati usvajanje politika kojima se promiču vlasnička prava, sudska učinkovitost i integritet vlade, kao područja od iznimne važnosti u ostvarenju viših ekonomskih standarda i standarda života.

Literatura

- Ayal, E. B., Karras, G. (1998). Components of Economic Freedom and Growth: An Empirical Study. *The Journal of Developing Areas*, 32(3), 327–338. URL: <http://www.jstor.org/stable/4192775> [pristup: 3.3.2022.]
- Baletić, Z., Budak, J. (2007). Indeksi ekonomskih sloboda kao mjerila institucionalne konvergencije Hrvatske prema EU, *Ekonomski pregled*, 58(12), 804–825. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/30385>, [pristup: 11.3.2022.]
- Brundenius, C. (2017). Challenges of Rising Inequalities and the Quest for Inclusive and Sustainable Development. U: C. Brundenius, B. Göransson, J. Carvalho de Mello (ur). *Universities, Inclusive Development and Social Innovation*. (str. 9.-48.). Cham: Springer. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-43700-2_2, [pristup: 1.3.2022.]
- Buterin, V., Olgić Draženović, B., Jakovac, P. (2018). Institucije kao determinanta ekonomskog rasta – primjer Hrvatske i odabranih članica EU-a. *Zbornik Sveučilišta u Rijeci*, Vol. 6 No. 1, 217–234. URL: <https://hrcak.srce.hr/199880> [pristup: 1.3.2022.]
- Chancel, L., Hough, A., Voituriez, T. (2018). Reducing Inequalities within Countries: Assessing the Potential of the Sustainable Development Goals. *Global Policy*, Vol. 9. Is. 1., 5–16. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.12511>, [pristup: 1.3.2022.]
- Cohen, D., Piketty, T., Saint-Paul, G. (2002). *The Economics of Rising Inequalities*. Oxford-New York: Oxford University Press.
- Dabrowski, M. (2000). Transition to a market economy: A retrospective comparison of China with countries of the former Soviet block. *Acta Oeconomica*, 70, 15–45. URL: [AOECON-2020.00024_proof 15.45 \(hse.ru\)](https://www.aecon.com/2020.00024_proof15.45(hse.ru)) [pristup: 15.3.2022.]
- dal Bo, F., Finan, F. (2020). At the Intersection: A Review of Institutions in Economic Development. U: J.-M. Baland, F. Bourguignon, J.-P. Platteau, T. Verdier (ur). *The Handbook of Economic Development and Institutions* (str. 23–84). Princeton i Oxford: Princeton University Press.
- Europska komisija (2017). Tematski informativni članak o Europskom semestru – Rješavanje problema nejednakosti. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_hr.pdf, [pristup: 7.2.2022.]
- Frajman Ivković, A. (2012). Progres društva vođen subjektivnim blagostanjem: Indeks sreće građana, Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku. URL: http://www.efos.unios.hr/afrajman/wp-content/uploads/sites/49/2013/04/Doktorska-disertacija_Frajman-Ivkovic.pdf [pristup: 22.3.2022.]
- Globalni ciljevi za održivi razvoj. URL: <http://lora.bioteka.hr/un-ciljevi-odrzivog-razvoja/>. [pristup: 7.2.2022.]

- Heritage Foundation*, <https://www.heritage.org/index/about>, 11.3.2022.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2021). <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27591>, [pristup: 22.3.2022.]
- Jurlina Alibegović, D., Marošević, K. (2020). Institutional Trust in the Case of Croatian Regions. *Pravni vjesnik* Vol. 36 Is. 3-4, 25-42. URL: <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/pravni-vjesnik/article/view/11551/6810>, [pristup: 23.3.2022.]
- Lazaryan, S. S., Chernotalova, M. A. (2017). Global Risk of Rising Inequality. *Finansovyy zhurnal — Financial Journal*, Is. 4, 34.-46. URL: <https://ideas.repec.org/a/fru/finjrn/170403p34-46.html>, [pristup: 1.3.2022.]
- Marošević, K. (2021). *Regionalni razvoj i neravnoteže u Republici Hrvatskoj*. Osijek: Pravni fakultet Osijek.
- Martela, F., Greve, B., Rothstein, B., Saari, J. (2020). The Nordic Exceptionalism: What Explains Why the Nordic Countries are Constantly Among the Happiest in the World. U: J. F. Helliwell, R. Layard, J. D. Sachs, J.-E. De Neve (ur). *World Happiness Report 2020*. (str. 129-147). URL: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf> [pristup: 22.3.2022.]
- Miller, T., Kim, A. B. (2011). Defining Economic Freedom. 2011 Index of Economic Freedom. 19-27. URL: http://www.tusciasisco.it/images/files/6_Chapter%202.pdf [pristup: 3.3.2022.]
- North, D. C. (2003). *Institucije, institucionalna promjena i ekonomska uspješnost*. Zagreb: Masmedia.
- Peev, E., Mueller, D. C. (2012). Democracy, Economic Freedom and Growth in Transition Economies. *Kyklos* 65 (3), 371-407. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2012.00543.x> [pristup: 15.3.2022.]
- Próchniak, M., Suska, M. (2020). Diversity of Capitalism in Central-Eastern and Western European Countries: Robustness of Results Based on Different Coefficients of Similarity. *European Research Studies Journal* 24 (3), 584-595.
- Rozmahel, P., Kouba, L., Grochová, L., Najman, N. (2013). Integration of Central and Eastern European Countries: Increasing EU Heterogeneity?. *WWWforEurope Working Paper*, No. 9, WWWforEurope, Vienna. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/125664/1/WWWforEurope_WPS_no009_MS77.pdf [pristup: 12.3.2022.]
- Slukhai, S., Borshchenko, T. (2019). Social welfare dynamics in post-socialist countries: unveiling the secrets of success. *Public sector* 43 (2), 167-194. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/322431> [pristup: 15.3.2022.]

- Šućur, Z. (2021). Dohodovne nejednakosti i redistributivne preferencije u Hrvatskoj i zemljama EU-a: makroanaliza. *Revija za socijalnu politiku*, god. 28, br. 2, 33-162. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/380262>, [pristup: 7.2.2022.]
- Torvik, R. (2020). Formal Institutions and Development in Low-Income Countries: POsitive and Normative Theory. U: J.-M. Baland, F. Bourguignon, J.-P. Platteau, T. Verdier (ur). *The Handbook of Economic Development and Institutions* (str. 103-137). Princeton i Oxford: Princeton University Press.
- Uzelac, O., Davidovic, M., Dukic Mijatovic, M. (2020). Legal framework, political environment and economic freedom in central and eastern Europe: do they matter for economic growth?. *Post-Communist Economies* 32 (6), 697-725. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14631377.2020.1722583> [pristup: 15.3.2022.]

THE IMPORTANCE OF ECONOMIC FREEDOMS IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE INFLUENCE OF INSTITUTIONS

Abstract

Modern trends are characterized by numerous inequalities, regardless of the level of development of the national economy. Economic theorists, but also theorists of many other sciences, among others, cite neoliberal policies and globalization as one of the causes of inequalities. But, liberalism is usually associated with more economic freedom, and consequently, points to more developed economies. On the other hand, lower levels of economic freedoms point to the problem of lower level of economic development, and accompanying societies that „suffer“ from numerous imbalances. The economic freedoms issue in the countries of Central and Eastern Europe is mainly related to the problem of acceptable institutional level action. Thus, institutional (under)development in the countries of Central and Eastern Europe often appears as a potential cause, but as well as a consequence of underdeveloped economies.

Therefore, the aim of this paper is to analyze, rank and compare inequalities in selected EU27 countries according to rule of law group as one of four indicator groups of economic freedom expressed by index of economic freedom, having in mind that the rule of law determines on institutions and institutional frame. At the same time, there is an insights of Central and Eastern European Countries deviations regarding the rule of law group and according to indicator of government integrity compared to more developed countries of North and Western Europe.

Keywords: economic differences, economic freedom, EU27, Croatia, institutions, inequalities